

Gheorghe Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu, Piatra Neamț, 2000, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, VII, 335 pagini, 115 figuri, 1 tabel, 6 hărți incluse în text.*

Sub egida *Centrului Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni*, în condiții editoriale deosebite, a văzut lumina tiparului, de curând, lucrarea d-lui dr. Gheorghe Dumitroaia, directorul Complexului Muzeal Piatra Neamț, recunoscut prin deosebita stăruință cu care cercetează vestigiile pre- și protoistorice ale județului Neamț și nu numai.

Volumul, pe care în continuare îl vom trece în revistă, prezintă un interes științific aparte, întrucât se constituie, practic, în prima sinteză, după cum afirmă autorul încă din *Introducere* (p. 9-12), privind culturile arheologice care s-au succedat pe mai bine de un mileniu în jumătatea nordică a Moldovei, fiind vorba despre perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și despre primele două perioade ale epocii bronzului (mijl. mil. III – sec. XVI î. Chr.).

Abrevierile (p. 13-14) sunt continuate de cap. I, *Cadrul fizico-geografic* (p. 15-18), amplu și bine documentat, din care ies în evidență caracteristicile geomorfologice și bio-pedo-climatice prielnice, care au permis dezvoltarea unei vieți milenare în jumătatea nordică a Moldovei, spațiu pe care autorul îl analizează din punct de vedere istoric.

Cap. al II-lea, *Preliminarii* (p. 19-21), se constituie într-o concisă conturare a principalelor trăsături ale civilizației cucuteniene, care a precedat direct comunitățile perioadei de tranziție, punctându-se realizările materiale și spirituale și stadiul preurban de dezvoltare a purtătorilor acestei culturi. Este, de asemenea, discutată și problematica ceramicii "C", fiind citate, în acest sens, opiniile cercetătorilor care s-au ocupat de studiul acesteia, autorul arătând că încă din timpul eneoliticului dezvoltat apar, în teritoriul est-carpatic, elemente alogene stepice în arealul stăpânit de purtătorii culturii Cucuteni.

Cap. al III-lea, *Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului* (p. 22-100), include subcapitolele *Cultura Horodiștea-Erbiceni* (p. 23-68), *Cultura amforelor sferice* (p. 68-81) și *Descoperiri cu caracter mixt* (p. 82-100), în cadrul acestuia din urmă fiind prezentate *Grupul cultural Suceava* (p. 82-84) și *Topoare de silex* (p. 84-100).

Efectuând o analiză a descoperirilor aparținând culturii Horodiștea-Erbiceni la răsărit de Carpați, Gheorghe Dumitroaia subliniază importanța și rolul avut de investigațiile de suprafață și sistematice în Podișul Moldovei, în conturarea arealului ocupat de purtătorii acestei culturi, definiția pe baza săpăturilor sistematice mai vechi de la Horodiștea – *Dealul Mălăiește* (Horărensiu Dumitrescu, Marin Dinu) și Erbiceni – *Dealul Sărăturilor* (Marin Dinu). Cercetările întreprinse recent la Suceava – Sf. Ilie (Ion Mares) și Cârnicieni – *Pe Coastă* (Ruxandra-Maxim Alaiba), corelate cu cele de la Gordinești – Basarabia (V. A. Dergacev, Ruxandra-Maxim Alaiba) și din alte localități din Republica Moldova și Ucraina, contribuie la îmbogățirea informațiilor referitoare la stratigrafia verticală, orizontală, repertoriul ceramic, paleofaună, cronologie sau datare. Cunoscând două etape în evoluția sa (Horodiștea I-Erbiceni I și Horodiștea II-Erbiceni II), cultura Horodiștea-Erbiceni își are începuturile după faza Cucuteni B 2, sfârșind atunci când – potrivit autorului – în spațiul est-carpatic își fac simțită prezența purtătorii culturii Jamnaia, așadar în pragul bronzului timpuriu, la

nivelul orizontului Glina III-Schneckenberg – Monteoru I C₄. Deosebit de relevante sunt datele radiocarbon pe baza cărora s-a stabilit evoluția culturii, între 2700/2600-2300 b.c.

Paralel, în interiorul arealului ocupat de purtătorii culturii Horodiștea-Erbiceni, au evoluat comunitățile culturii amforelor sferice, documentate în principal pe baza mormintelor în cutii de piatră (ciste). În evoluția sa, cultura amforelor sferice a fost parțial contemporană cu comunitățile Horodiștea-Erbiceni și, pe baza datelor de care dispun specialiștii, a fost încadrată în perioada 2700/2600-2300/2200 b.c.

În continuare autorul se referă la descoperirile din necropola plană de incinerare de la Suceava – *Parcul Cetății*, a fost definit, recent, de dr. Nicolae Ursulescu, grupul cultural Suceava, care, cronologic, corespunde primei secvențe a culturii Horodiștea-Erbiceni, materialele ceramice identificate în necropolă prezentând un amestec unic de elemente de tip Gorodsk și amfore sferice.

În ceea ce privește descoperirile de topoare de silex din teritoriul est-carpatic, autorul, parcurgând detaliat întreaga problematică, reușește să carteze 400 de descoperiri, în marea majoritate a cazurilor fără loc de descoperire. Trăgându-se concluziile de rigoare, arată că, în opinia sa, aceste topoare au fost utilizate doar în mediul culturilor Horodiștea-Erbiceni și amforelor sferice.

În continuare, cap. al IV-lea, *Bronzul timpuriu* (p. 101-126) este structurat astfel: *Morminte cu ocră de tip Jamnaia* (102-116), *Morminte ale culturii Catacombelor* (p. 116-122) și *Alte descoperiri* (p. 122-126).

Atât monumentele de tip Jamnaia cât și cele aparținând culturii catacombelor, minuțios descrise, sunt incluse în bronzul timpuriu de marea majoritate a specialiștilor și corespund, cronologic, sec. XXIII-XX, respectiv sec. XIX-XVIII/XVII î. H. Ambele culturi beneficiază de un istoric al cercetărilor și un corpus alcătuit cu acribie, remarcându-se însă lipsa de date radiocarbon pentru cultura catacombelor de pe teritoriul țării noastre. În categoria *Alte descoperiri* sunt incluse materiale arheologice care nu pot fi atribuite culturilor Jamnaia sau catacombelor, materiale care aparțin unui orizont corespunzător culturilor Foltești II – Glina III-Schneckenberg A. Sunt amintite așezările de la Izvoare, Dolhești Mari, Uricani, Târpești precum și mormintele de înhumare în cutie de piatră de la Gârceni sau necropola plană de înhumare de la Suceava – *Dealul Zamca*. Alături de acestea sunt trecute în revistă obiecte din piatră de genul sceptrelor sferoidale și cruciforme care aparțin, probabil, unor comunități stepice precum și piese metalice, între care remarcăm toporul-pănă de la Târpești și două topoare aparținând tipului Baniabic descoperite la Rotunda¹ – Suceava și Rădeni – Neamț.

Deosebit de important este cap. al V-lea, *Bronzul mijlociu*, care cuprinde *Descoperiri tip Komarov-Costișa* (p. 127-156). Deși cunoscută pe teritoriul țării noastre de aproape patru decenii, pe baza cercetărilor din așezarea eponimă de la Costișa – județul Neamț, și nu a beneficiat, deocamdată, de o monografie, cultura Costișa este relativ bine cunoscută la răsărit de Carpați, îndeosebi datorită cercetărilor întreprinse recent de dr. Gheorghe Dumitroaia la Lunca – județul Neamț. Acest capitol este deosebit de interesant, descoperirile din așezarea de la Lunca fiind surprinse în lumina unui corpus de peste 50 de astfel de puncte din zona est-carpatică. Sunt menționate descoperirile funerare de tip Komarov-Costișa de la Hârtop – (mormânt plan de incinerare în cutie de piatră), Șerbănești – (mormânt de incinerare în marginea unui tumul – acesta cu rezerva de rigoare) sau Horodnicul de Jos – (necropolă tumulară birituală), toate din cuprinsul județului Suceava, la care putem adăuga recente descoperiri din necropola tumulară de la Adâncata – *Imaș* (județul Suceava) unde au fost cercetați doi tumuli, din care unul cu ring și construcție centrală din piatră².

Cap. al VI-lea, *Concluzii* (p. 157-161) surprinde principalele caracteristici ale perioadei de tranziție și primelor două perioade ale epocii bronzului în spațiul studiat, autorul, racordând descoperirile de pe teritoriul României cu cele din regiunile istorice adiacente, subliniază, în același timp, stadiul lacunar al cercetării arheologice în regiunea mai sus amintită. Concluziile sunt urmate

de rezumatul în franceză al lucrării (p. 162-181), legenda figurilor de asemenea în limba franceză (p. 182-185), bibliografie (p. 186-212), ilustrații (p. 213-323), tabelul sincronismelor (p. 324) și indice general (p. 325-335).

Parcurgând paginile lucrării d-lui dr. Gheorghe Dumitroaia, specialiștii vor descoperi, pe lângă informațiile mai vechi, adunate și prelucrate cu migală, rezultatele cercetărilor recente, cum este cazul așezării pluristratificate de la Lunca (județul Neamț), precum și noi puncte de vedere, bine argumentate de către autor și susținute arheologic. În sfârșit, am dori să precizăm – în legătură cu unele informații din cap. III – faptul că în colecțiile Muzeului Național al Bucovinei - Suceava se află peste 100 de topoare din silex, în marea lor majoritate fără loc de descoperire, dar și că fragmentele ceramice aparținând culturii amforelor sferice despre care se vorbește la p. 73 (punctul 9) nu provin de pe teritoriul localității Liteni (comuna Moara, județul Suceava) acestea fiind descoperite în urmă cu aproape treizeci de ani în urmă în zona vetrei satului Groapa Vlădichii (comuna Moara)³ (cf. E.I. Emandi, *Cercetări arheologice în bazinul superior al Șomuzului Mare*, lucrare de diplomă, p. 24 și pl. 42/1-2). Totodată, cel puțin în ceea ce privește județul Suceava, teza conform căreia la vest de Siret comunități horodiștene nu pătrund pregnant într-un areal dominat de purtătorii culturii amforelor sferice pare să fie infirmată. Referitor la fragmentele ceramice din așezarea de la Fetești – *Schit* (județul Suceava), (cap. V, p. 133, punctul 22), atribuite complexului Costișa-Komarow, precizăm că în cele două campanii de cercetări sistematice – din anii 2000 și 2001, pe o suprafață de peste 150 mp – nu au fost descoperite fragmente ceramice din bronzul mijlociu⁴, fapt confirmat și de cercetările de suprafață întreprinse în zonă.

Literatura arheologică s-a îmbogățit cu o contribuție importantă, care umple un gol istoriografic, pe lângă materialele din cercetările mai vechi, deseori reinterpretate, regăsindu-se numeroase informații inedite, care sunt, în sfârșit, la îndemâna cercetătorilor epocii bronzului românesc. Având la bază o bogată și diversă documentare, lucrarea d-lui Gheorghe Dumitroaia: *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, se constituie nu numai în prima sinteză referitoare la perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și primele două perioade ale epocii bronzului din spațiul de la răsărit de Carpați, ci și într-un punct de plecare pentru lămurirea și definirea mai clară a culturilor est-carpătice din sec. XXIII-XV î. H.

NOTE

1. Bogdan Niculică, Ilie Cojocaru, *Noi date cu privire la un topor de aramă aparținând epocii bronzului, din colecțiile Muzeului Național al Bucovinei, recent publicat, în Suceava, XXV-XXVI, 1999-2000*, sub tipar.
2. Bogdan Niculică, Ion Mareș, Dumitru Boghian, Sorin Ignătescu, *Date preliminare referitoare la cercetările din necropola aparținând epocii bronzului de la Adâncata - "Imaș", județul Suceava*, Simpozionul Național Bucovina – *File de Istorie*, Suceava, 28-29 noiembrie 2001.
3. Bogdan Niculică, Sorin Ignătescu, Dumitru Boghian, *Recunoașteri arheologice în Podișul Sucevei*, în *Codrul Cosminului*, nr. 5(15)/1999, p. 40 și fig. VI/1-2.
4. Dumitru Boghian, Ion Mareș, Bogdan Niculică, *Fetești, com. Adâncata, jud. Suceava. Punct: La Schit*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, a XXXV-a sesiune națională de rapoarte arheologice, Suceava, 23-27 mai 2001.

Bogdan Niculică